

Bij verkiezingen van de mooiste plek of het mooiste landschap van Nederland eindigt Friesland vrijwel altijd bovenaan. Geen toeval: het Friese landschap beschikt over een grote variatie, rijke geschiedenis, rust en ruimte. Maar wat hoogleraar Theo Spek betreft mag er wel een tandje bij als het gaat om het investeren van samenleving en politiek in het landschap van Friesland.

TEKST THEO SPEK

Anders dan in de Randstad of het zuiden van ons land kent Friesland nog een keur aan goed bewaard gebleven cultuurlandschappen: van de beboste heuvels van Gaasterland, de uitgestrekte veenweiden en meren van het Lage Midden naar de zandruggen en beekdalen van de Stellingwerven; en van de groene kleiweiden van het terpengebied, de rijke akkers van Bouhoeke en Bildt naar de blinkende duinen van de Waddeneilanden of de houtsingels en dykswallen van de Friese Wouden.

Hoewel eeuwenoud zijn deze landschappen nog altijd springlevend en spelen ze iedere dag weer een belangrijke rol in het dagelijkse leven en de economie van Friesland. Het is niet alleen de Friese taal en cultuur die deze regio zijn eigen identiteit geeft, maar zeker ook het landschap.

Voor bijna ieder van ons is het landschap intens verbonden met onze eigen geschiedenis. Waar je vandaan komt, waar je nu woont of waar je in je vrije tijd graag komt nestelt zich steeds dieper in je ziel en maakt dat je op den duur een steeds diepere verbondenheid gaat voelen met die plek. Elk landschap – hoe onbeduidend soms ook voor buitenstaanders – is een landschap waaraan mensen gehecht zijn en die diepe emotionele band is nauwelijks op waarde te schatten.

Het is onlosmakelijk onderdeel van onze identiteit, een existentiële vanzelfsprekendheid waarvan je je pas bewust wordt wanneer in ons landschap plotseling iets verandert: er wordt dan ook iets van onszelf geraakt.

GROOTSTE SCHAT

Wat voor individuele mensen geldt, geldt ook voor Friesland als geheel: weinig zaken zijn zo intensief verbonden met de eigen Friese identiteit als het landschap. Tientallen generaties Friezen bouwden stap voor stap aan de rijke variatie aan landschappen die deze provincie vanouds kent en gaven elk deel zijn unieke eigen karakter. Tezamen vormen ze zonder enige twijfel de grootse cultuurhistorische schat van Friesland, misschien nog wel belangrijker dan alle historische monumenten en kunstschatten bij elkaar.

Het landschap is feitelijk het grootste en belangrijkste erfgoed van Friesland en daarom iets waarin we moeten blijven investeren. Tegelijkertijd is het ook heel kwetsbaar erfgoed. Iets dat honderden jaren heeft mogen bestaan wordt soms door één ondoordachte beslissing van een eigenaar of overheid plots voor altijd vernietigd.

Wie zich bekommert om het landschap van Friesland denkt niet aan de korte termijn, maar veel meer aan lange lijnen in de tijd. Het draait hierbij om respect voor de eeuwenoude landschappen die onze voorouders stap voor stap tot stand hebben gebracht, voor de natuur die daarop is gevent en de aarde die vroeger zo rijk aan bodemleven was. En tegelijkertijd draait het ook om respect en zorg voor onze kinderen, kleinkinderen en latere generaties die wij een leefbaar en rijk gevarieerd landschap willen nalaten. Landschapsbehoud is daarom niet alleen een planologisch, ecologisch of economisch, maar vooral ook een ethisch vraagstuk.

Wat vreemd genoeg nog altijd wordt onderschat is de enorme economische waarde van het Friese landschap. Hoe belangrijk is de vrijetijdseconomie inmiddels geworden in vrijwel alle regio's van Friesland? Vrijwel steeds gaat het om tientallen procenten van het lokale of regionale bruto product. Het landschap is daarbij de grote *multiplier*, want recreanten en toeristen

Lichtgroen als koers

komen vooral naar Friesland voor de talrijke kwaliteiten van het landschap.

HUIZENPRIJZEN

Ook voor het vestigingsklimaat voor nieuwe inwoners én bedrijven blijkt de kwaliteit van landschap en leefomgeving een van de belangrijkste factoren te zijn. In mooie landschappen zijn de huizenprijzen dan ook significant hoger dan in lelijke. Kortom: het landschap is van cruciaal belang voor de Friese regionale economie. Maar wordt daarin ook voldoende geïnvesteerd, zodat we ook op langere termijn deze kip met de gouden eieren kunnen behouden? Laten we hopen van wel, want investeringen in landschap leiden op langere termijn altijd tot economisch rendement.

Al jaren maken we ons in Nederland zorgen over het teruglopende aantal vogels, vlinders, insecten, wilde planten en andere levende wezens. Hun afname bedraagt volgens recent onderzoek vaak tientallen procenten, omdat wij als mensen nu al decennialang natuur en landschap ondergeschikt

hebben gemaakt aan onze eigen wensen. Links en rechts is vrijwel iedereen het erover eens dat we hierin te ver zijn gegaan en dat de komende jaren een koersverandering nodig is waarin economische ontwikkeling steeds gepaard dient te gaan met een betere zorg voor onze aarde.

Een van de grootste uitdagingen bij zowel de huidige kabinetsformatie als in de Provinciale Staten binnenkort is de politieke besluitvorming op het terrein van de verduurzaming van het platteland. De stikstofcrisis, de alarmerende berichten over de ineenstorting van de biodiversiteit en de noodzaak om bodemdaling en verdroging tegen te gaan hebben bij veel politici het besef doen toenemen dat een koerswijziging noodzakelijk is.

Velen in onze samenleving wijzen daarbij als eerste naar de landbouw: de sector die steevast als zondebok voor bovenstaande problemen wordt beschouwd. Ik betwijfel sterk of dat terecht en verstandig is. Wie vanuit het landschap denkt en ook aan de lange termijn beseft namelijk dat boeren

niet alleen altijd degenen zijn geweest die het Friese landschap hebben gemaakt en onderhouden, maar ook in de toekomst een onmisbare schakel zijn bij het behoud en de verdere ontwikkeling daarvan. Zonder boer geen landschap.

En dat betekent dat we moeten ophouden om met de vinger naar elkaar te wijzen en op korte termijn met de landbouw- én natuurorganisaties plannen moeten gaan maken om landbouw, natuur en landschap op het Friese platteland een goede toekomst te geven.

De oplossing voor deze problematiek wordt naar mijn mening ook nog te vaak in slechts twee richtingen gezocht. De landbouwsector pleit stevast voor een technologische oplossing: besteed een groot deel van het budget nu maar aan het vergroten van de efficiency van agrarische techniek en productiemethoden, dan komt het wel goed. Natuurorganisaties willen daarentegen het liefst dat diezelfde miljoenen worden uitgeven aan donkergroene doelen zoals Natura2000 of grootschalig natuurherstel.

Beide oplossingsrichtingen zijn nuttig,

maar ik vraag me af of er niet een derde en veel kansrijkere weg is: het grootschalig investeren in de landschappelijke kwaliteit van het boerenland en dus een biodivers agrarisch landschap. Mijn advies aan de Friese politiek zou dan ook zijn niet alleen te investeren in witte (landbouw) of donkergroene (natuur)gebieden, maar veel meer in te zetten op lichtgroen, dat wil zeggen het herstel van het landschap op het agrarische platteland.

EIGENHEID ALS LEIDRAAD

Uit het meest recente biodiversiteitsonderzoek van onze Groninger universiteit blijkt dat overal waar het landschap gevarieerder is, meer plant- en diersoorten voorkomen. Een logische conclusie zal iedereen zeggen, maar waarom handelen we dan al jarenlang niet volgens dit adagium en investeert de Friese politiek zo ontstellend weinig in de kwaliteit van het Friese landschap? Vrijwel alle provincies in Nederland hebben afgelopen tien jaar meer in hun landschap geïnvesteerd dan Friesland en de gevolgen daar-

van zijn niet alleen voor kenners, maar ook voor het bredere publiek alom herkenbaar. Het is de hoogste tijd voor een omslag.

Welk aanvalsplan is hierbij nodig? Allereerst dienen we in elk deel van Friesland met elkaar vast te stellen wat de kwaliteiten van het desbetreffende landschap precies zijn. Waarop berust de historisch gegroeide waarde van elk landschap nu in de kern en wat is daar nog van over? Waar liggen mogelijkheden voor herstel zonder dat dit direct ten koste gaat van economische perspectieven en de toekomst van de landbouw? En hoe kunnen dergelijke projecten met steun van de bevolking en Friese landbouw- en landschapsorganisaties worden opgepakt?

Soms betekent dat investeren in het watersysteem in samenhang met klimaatopgaven, zoals in de zeekeleipolders, het terpengebied, bepaalde veenweidegebieden of in de beekdalen van Tjonger en Linde. Soms gaat het om herstel van beplantingen, bijvoorbeeld in de Friese Wouden, de Stellingwerven of Gaasterland. In de Greidhoeke, Oostergo en Zuidwest-Friesland kan worden geëxperimenteerd met herstel van innovatieve greppelsystemen, lokaal peilbeheer en extensiveringsstrategieën, zodat weidevogels en graslandplanten weer nieuwe leefmilieus krijgen, terwijl tegelijkertijd de boer nog altijd zijn werk kan blijven doen.

En met de recente bossenstrategie van de rijksoverheid in de hand kunnen op sommige plekken wellicht ook houtwallen, singels en bospartijen worden hersteld die soorten van besloten landschappen meer ruimte geven. Tal van dorpsbewoners hopen ook op betere mogelijkheden voor hun dagelijkse wandelingen en in allerlei nog onontdekte gebieden liggen grote mogelijkheden voor recreatieve ontsluiting, gekoppeld aan landschapsherstel. Betrek ook de recreatiesector in plannen om de omgeving van hun onderneming landschappelijk aantrekkelijker te maken.

Op al deze terreinen liggen nog ontstellend veel kansen op ons te wachten. Dit vraagt wel om durf van politiek, maatschappelijke organisaties en bewoners om een andere koers te kiezen.

INVESTEREN

De bovengenoemde maatregelen – en er zijn er nog veel meer – vergroten de landschappelijke variatie en de biodiversiteit van Friesland, verhogen de recreatieve waarde voor zowel eigen bewoners als toeristen en vergroten bovendien de band die mensen met hun eigen omgeving voelen, omdat geïnvesteerd wordt in een mooi Friesland van de toekomst.

Deze vorm van landschapsherstel kan ook goed samengaan met economische duurzaamheid, zeker wanneer hierin ook vanuit Brussel (Frans Timmermans' Green Deal), het kabinet (regiodeals, verduurzamingsbeleid et cetera) en de provincie (volwaardig budget voor landschapsbeleid) actief wordt ondersteund. Boeren hoeven niet de helft van hun land of veestapel op te geven om toch een veel rijker landschap te krijgen. Wel wordt aan hen gevraagd om mee te denken over verbeteringen en te bekijken hoe economie, natuur en landschap op hun eigen bedrijf zouden kunnen samengaan.

Juist in deze coronatijd blijkt hoe groot de waarde van natuur en landschap voor mensen is en de politiek mag alleen daarin de komende tijd best eens een tandje bijzetten. Investeren in het landschap helpt mee om Friesland te profileren als een provincie die trots is op de eigen cultuur en het eigen landschap. Het maakt het ook mogelijk om Friesland koploper te maken in een duurzame samenhang tussen landbouw, landschap en natuur. Laten we ieder onze eigen verantwoordelijkheid nemen hierin.

Investeren in een mooi Friesland van de toekomst

Luchtfoto's van het landschap bij Mantgum, op het Bildt, bij Gaastmeer en Buitenpost (vanaf linksboven met klok mee).

FOTO S PAUL PARIS / LES IMAGES

Prof. dr. ir. Theo Spek is hoogleraar Landschapsge-schiedenis en hoofd van het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen. FOTO MARCEL

JURIAN DE JONG